

ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პრობლემური საკითხები

ცნობილია, რომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო ინსტიტუციურად არ მიეკუთვნება სასამართლო სისტემის ცალკე რგოლს. ის ფუნქციონირებს პირველი ინსტანციის სასამართლოსთან და წარმოადგენს მართლმსაჯულების განხორციელების განსაკუთრებულ ფორმას. ორდინალური სამართალწარმოებისაგან განსხვავებით, სადაც მოსამართლე კანონის საფუძველზე იღებს გადაწყვეტილებას, ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო ეყრდნობა ჩვეულებრივი, რიგითი მოქალაქეების ე.წ. „შინაგან ხმას“ – სინდისს, „სალ აზრს“, ხალხურ სიბრძნეს და გონიერებას, საზოგადოებრივ მორალს, სამართლიანობის განცდას. ამიტომაც ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო დემოკრატიის უმაღლეს გამოხატულებად ითვლება. იგი მრავალმხრივ საინტერესო ინსტიტუტია. წინამდებარე სტატიაში ყურადღება გამახვილებულია ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პრობლემურ საკითხებზე.

სტატიაში განხილულია არაპროფესიონალი მოსამართლეების შერჩევის თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები, მიმოხილულია შერჩევის წინაპირობები, აცილებები, ნაფიც მსაჯულთა შემადგენლობის ჩამოყალიბების პროცესი. პოზიტიურად არის შეფასებული საკანონმდებლო ცვლილებები, თუმცა ამ კუთხით კვლავ არსებობს გამოწვევები. შესაბამისად, იდენტიფიცირებულია ის პრობლემები, რომლებიც ახლავს ნაფიც მსაჯულთა კორპუსის ფორმირებას და გამოთქმულია კონკრეტული რეკომენდაციები ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის გაჭიანურების პრევენციის და დამოუკიდებელი, მიუკერძოებელი ნაფიცი მსაჯულების შერჩევის მიზნით.

საკვანძო სიტყვები: ნაფიცი მსაჯულები, შერჩევა, შეუთავსებლობა, თვითაცილება, დასაბუთებული და დაუსაბუთებული აცილება, მხარე.

1. შესავალი

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო არის საერთო იურისდიქციის სასამართლოების კომპეტენციის ფარგლებში მართლმსაჯულების განხორციელების ალტერნატიული ფორმა, რომელიც, თავის მხრივ, უნდა პასუხობდეს სამართლიანი სასამართლოს უფლებით სარგებლობის ყველა აუცილებელ მოთხოვნას.¹

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში კლასიკური გაგებით, არაპროფესიონალები, საზოგადოების წარმომადგენლები წყვეტენ ე.წ. „ფაქტის“, – ბრალდებულის დამნაშავეობისა თუ უდანაშაულობის საკითხს, ხოლო სამართლის საკითხს წყვეტს პროფესიონალი მოსამართლე. ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი დიდი ხანია მოქმედებს მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. მიუხედავად ამისა, ის დღემდე არ კარგავს აქტუალურობას, მითუმეტეს საქართველოში, სადაც ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს ხანმოკლე ისტორია გააჩნია.

არაპროფესიონალ პირთა ჩართულობა შესაძლებელს ხდის – რიგით ადამიანთა ღირებულებები, საერთო შეხედულებები და გამოცდილება ჩაინერგოს სისტემაში, რომელიც სხვა შემთხვევაში იმართება სამართალმცოდნეთა ელიტითა და აბსტრაქტული სამართლებრივი ნორმებით... ასეთი ჩართულობით შენარჩუნებულია კონტაქტი საზოგადოებასა და სისხლის

* სამართლის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 13 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე N1/4/557, 571, 576, II-98.

მართლმსაჯულების სისტემას შორის და საზოგადოების ნდობა მართლმსაჯულების სისტემისა და სასამართლოებისადმი.²

ილია ჭავჭავაძე მიიჩნევდა, რომ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შექმნა ჭეშმარიტად სამართლიანი მართლმსაჯულების განხორციელება ქვეყანაში. იგი მომრიგებელი მოსამართლისა და ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტებს პირდაპირ უკავშირებდა სამართლიანი მართლმსაჯულების იდეების დამკვიდრებას საზოგადოებაში.³

„მსაჯული ის რჩეული კაცია, რომელსაც აბარია ჩვენი ქონება, ჩვენი ღირსება, ჩვენი სიცოცხლე, ჩვენი სული და ხორცი, ერთის სიტყვით, ჩვენი კაცური კაცობა, ჩვენი ადამიანობა. იგი განხორციელებული ნამუსია და განსახორციელებელი სინდისია მთელი ერისა, ერის უკეთეს კაცთაგან შეძლებისამებრ განმწიდილი და კუთვნილ სიმაღლეზე დაყენებული“-წერდა ილია ჭავჭავაძე

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს არსებობის გამართლება დიდწილად დამოკიდებულია ნაფიც მსაჯულთა კორპუსის სწორად ფორმირებაზე, რაც თავის მხრივ, გულისხმობს ნაფიც მსაჯულთა შერჩევას გამართული და დახვეწილი კანონმდებლობის შესაბამისად. კეთილსინდისიერი და მიუკერძოებელი ნაფიც მსაჯულთა შემადგენლობის ფორმირება კი სამართლიანი ვერდიქტის გამოტანის წინაპირობას წარმოადგენს. სტატიის მიზანია ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის საკითხის შესწავლა/გამოკვლევა. იმ მიზეზების იდენტიფიცირება, რაც განაპირობებს ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პროცესის გაჭიანურებას, საბოლოო ჯამში კი აბრკოლებს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს ეფექტურ ფუნქციონირებას. ნაშრომის მიზანია ასევე ისეთი მექანიზმების ძიება და კანონმდებლობის დონეზე ჯეროვანი გარანტიების შემოღების თაობაზე სამეცნიერო წინადადებების/რეკომენდაციების შემუშავება, რაც უზრუნველყოფს ნაფიც მსაჯულთა კორპუსის ფორმირების მარეგულირებელი ნორმების სრულყოფასთან ერთად, ობიექტური და მიუკერძოებელი ნაფიცი მსაჯულების შერჩევას.

2. მოთხოვნები ნაფიცი მსაჯულისადმი, შეუთავსებლობა, უარი ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებისადმი

2.1. მოთხოვნები ნაფიცი მსაჯულისადმი

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის(შემდგომში – სსსკ-ს) 29-ე მუხლის თანახმად, პირი უფლებამოსილია ნაფიც მსაჯულად მიიღოს მონაწილეობა სასამართლო პროცესში, თუ:

ა) საქართველოს სამოქალაქო რეესტრის მონაცემთა ბაზაში დაფიქსირებულია, როგორც 18 წელს გადაცილებული პირი;

სსსკ 29-ე მუხლში საუბარია 18 წლის ასაკს გადაცილებულ პირზე, თუმცა სსსკ 221-ე მუხლის პირველი ნაწილი მითითებს 18 წელს მიღწეულ პირზე.⁴ შესაბამისად, აუცილებელია კანონმდებლობით დაზუსტდეს – 18 წელს მიღწეული, თუ 18 წლის ასაკს გადაცილებული პირი შეიძლება იყოს ნაფიცი მსაჯული.

² იხ. ბახმაიერ უ.ლ., დალი ბ.ლ., გომ ჯერალდ ტ., შედარებითი ანალიზი: არაპროფესიონალ მოსამართლეთა მიერ საქმეთა განხილვის სისტემები ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში, თბ., 2013, 10.

³ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, წარმოშობისა და განვითარების ისტორია, საქართველოს უზენაესი სასამართლო, თბ., 2010, <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/finaljudge.pdf>> [23.01.2023].

⁴ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 221-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

ამასთან, დასაფიქრებელია, თუ რამდენად ოპტიმალურია ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატისთვის კანონმდებლობით განსაზღვრული მინიმალური ასაკი-18 წელი. ნაფიცი მსაჯულები, მართალია, პროფესიონალი მოსამართლეები არ არიან, მაგრამ მათ განსჯადობას მიკუთვნებულ საქმეებზე უნდა გადაწყვიტონ ბრალდებულის ბრალეულობის ან არაბრალეულობის საკითხი. ისინი ხომ ხალხური სიბრძნის, ცხოვრებისეული გამოცდილების და სამართლიანობის გრძნობით იღებენ გადაწყვეტილებას. შესაბამისად, საკითხავია, ინტელექტუალური განვითარების დონით, ცხოვრებისეული გამოცდილებით, სამართლიანობის შინაგანი განცდით 18 წლის პირებს აქვთ კი უნარი, იტვირთონ ასეთი მაღალი პასუხისმგებლობა? შედარებისთვის, საერთო სამართლის ქვეყნების უმრავლესობაში მინიმალური ასაკობრივი ზღვარი უფრო მაღალია, ვიდრე საქართველოში. მაგალითისთვის, ინგლისში, ახალ ზელანდიაში მინიმალური ასაკობრივი ზღვარი შეადგენს 20 წელს. მინიმალური ზღვარი კიდევ უფრო მაღალია კონტინენტური ევროპის ქვეყნებში, მაგალითისთვის, საფრანგეთში – 23, რუსეთში – 25. სხვა ქვეყნების საუკეთესო პრაქტიკის გათვალისწინებით, სასურველია საქართველოშიც აღნიშნული მინიმალური ასაკი გაიზარდოს 23 წლამდე.

გარდა ამისა, ასაკის გათვალისწინება შეიძლება მნიშვნელოვანი იყოს ზოგიერთ დანაშაულთან მიმართებით. მაგალითად, ოჯახური ძალადობის ბრალდების საქმის განხილვისას⁵ მნიშვნელოვანია ჩადენილი ქმედებისადმი მენტალური დამოკიდებულების გათვალისწინებით, ასაკობრივი ჯგუფების შერჩევა. ამ საკითხისადმი ახალგაზრდების ხედვა და აღქმა მკვეთრად განსხვავდება შუა ხნის ადამიანების და ხანდაზულთა შეხედულებებისაგან, რომლებიც უფრო ტრადიციის, ოჯახის დაცვის ვალდებულებიდან ამოდიან (მოქმედებენ რა – „ოჯახის შიგნით რაც ხდება, გარეთ არ უნდა გაიტანო“ – პრინციპით) და ძალადობას შეიძლება ამართლებდნენ, მაშინ, როდესაც ახალგაზრდები უფლებების დაცვის და თანასწორობის პრინციპის მხედველობაში მიღებით, შეიძლება უფრო ობიექტურად და სამართლიანად აფასებდნენ და განსჯიდნენ ფაქტებს. ამ კატეგორიის დანაშაულთან მიმართებით ასევე მნიშვნელოვანია მსაჯულთა სქესის გათვალისწინებაც, რადგან ქალთა ნაწილი, გარემოებათა გამო, შესაძლოა საერთოდ დანაშაულად არ განიხილავდეს ოჯახის ერთი წევრის ძალადობას მეორეზე (მაგალითად, ქმრის ძალადობას ცოლზე). ასეთი მსაჯულები, ცხადია, მიუკერძოებელ გადაწყვეტილებას ვერ მიიღებენ.

ბ) იცის სისხლის სამართლის პროცესის ენა;

საქმის განხილვის უშუალოდ და სრულად აღქმის გარეშე შეუძლებელია სწორი და სამართლიანი შეფასება, დასკვნის გამოტანა და საბოლოოდ გადაწყვეტილების მიღება. თარჯიმნის დახმარება დაუშვებელია. მით უფრო სათათბირო ოთახში უნდა იყვნენ მხოლოდ ნაფიცი მსაჯულები და მათვე ეკისრებათ პასუხისმგებლობა თათბირის საიდუმლოების დარღვევისათვის. პრაქტიკის ანალიზი გვიჩვენებს, ენის არმცოდნე პირები, უმეტესწილად, ეთნიკურად არაქართველები არიან. ისინი მოწვევის მიღებისთანავე ამბობენ უარს. ზოგი სხდომაზე მოდის და დარბაზში აცხადებს თვითაცილებას ამ საფუძველით. ერთ-ერთ საქმეზე შერჩეული ნაფიცი მსაჯული ამტკიცებდა, რომ სრულყოფილად ფლობდა სამართალწარმოების ენას. მაგრამ თათბირის დროს გამოიკვეთა, რომ მან კარგად არ იცოდა ქართული ენა, განსახილველი საკითხები საერთოდ განსხვავებულად ჰქონდა აღქმული და გაგებული, რის

⁵ შენიშვნა: ნაფიცი მსაჯულთა განსჯადობას მიეკუთვნება საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 126-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებული დანაშაული.

შესახებ თათბირის მიმდინარეობისას შვიდმა ნაფიცმა მსაჯულმა მიმართა სხდომის თავმჯდომარეს.⁶

გ) ცხოვრობს აღმოსავლეთ ან დასავლეთ საქართველოში – იმის შესაბამისად, თუ საქართველოს რომელ ნაწილში მდებარე რაიონულ(საქალაქო) სასამართლოში იმართება ნაფიც მსაჯულთა პროცესი;

სსსკ-ში 2016 წლის ცვლილებამდე კი აღნიშნული პუნქტი ჩამოყალიბებული იყო ასეთი ფორმულირებით – „ცხოვრობს ტერიტორიაზე, რომელიც შედის იმ სასამართლოს განსჯადობაში, სადაც მიმდინარეობს პროცესი“. ასეთი მოწესრიგება ქმნიდა საფრთხეს, რომ ნაფიც მსაჯულებად შერჩეულნი ყოფილიყვნენ მხარეთა ნაცნობები, ერთი და იმავე ქალაქის მცხოვრებლები. დღეს მოქმედი რედაქციით, ნაფიც მსაჯულთა შემადგენლობის შერჩევა დაზუსტდა შედარებით ვრცელი ტერიტორიის ფარგლებით – აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიის გათვალისწინებით, რაც, ცხადია, ამცირებს მითითებულ საფრთხეს. შესაბამისად, ირკვევა, რომ როდესაც თბილისის საქალაქო სასამართლოში იმართება ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, გამოძახებულ პირთა სიაში დაახლოებით 30% უკავია თბილისის მოსახლეობას/თბილისში რეგისტრირებულ მოქალაქეებს.

დ) არ აქვს შესაძლებლობის იმგვარი შეზღუდვა, რომელიც ხელს შეუშლის მის მიერ ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებას.

ჯანმრთელობის მდგომარეობის შეფასების შედეგად შეიძლება გაირკვეს, რომ შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირს გონებრივი მდგომარეობის გათვალისწინებით შეუძლია იყოს ნაფიცი მსაჯული. მაგალითისთვის, ერთ-ერთ სისხლის სამართლის საქმეზე ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატი იყო შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირი, რომელიც იუსტიციის სახლში მუშაობდა და ეტლით გადაადგილდებოდა. მას არ განუცხადებია თვითაც ილება და შესაბამისი ინფრასტრუქტურის არსებობის პირობებში გადაადგილებას თუ შეძლებდა, თანახმა იყო ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობა შეესრულებინა. აღნიშნული კანდიდატი დაინიშნა ნაფიც მსაჯულად და საქმის განხილვაში მონაწილეობდა ბოლომდე.⁷

თითქმის ყველგან, მთელ მსოფლიოში ნაფიცი მსაჯულები ფართო საზოგადოების წარმომადგენლები არიან. საერთო სამართლის ქვეყნებში მოქმედებს პრინციპი, რომ ნაფიც მსაჯულთა კორპუსი „საზოგადოებას უნდა წარმოადგენდეს“. ეს პრინციპი ამერიკულ სამართალში განიმარტება, როგორც „საზოგადოებრივი ფენების“ გადაკვეთის პრინციპი (cross-section of the community).⁸ ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს წარმომადგენლობითი ბუნება ამ ინსტიტუტის დემოკრატიულობის კიდევ ერთი ხაზგასმაა. თუმცა იყო პერიოდი, როცა საზოგადოების ყველა წევრს არ შეეძლო მონაწილეობა მიელო მართლმსაჯულების განხორციელებაში. უპირატესობა ენიჭებოდათ მამრობითი სქესის და საშუალო კლასის წარმომადგენლებს. ხშირად ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს წევრობა ქონებრივ ცენზთან იყო დაკავშირებული. მაგალითად, ინგლისში 1972 წლამდე დანესებული იყო ქონებრივი ცენზი. ამის გამო ნაფიცი მსაჯულები უმეტესწილად იყვნენ „მამრობითი სქესის, საშუალო ასაკის, საშუალო

⁶ ინტერვიუ მოსამართლე ეკა არეშიძესთან, იხ. საქართველოს სასამართლოს გუშაგი, <<https://courtwatch.ge/articles/ekareshidze/>> [25.02.2023].

⁷ ინტერვიუ მოსამართლე ეკა არეშიძესთან, იხ. საქართველოს სასამართლოს გუშაგი, <<https://courtwatch.ge/articles/ekareshidze/>> [25.02.2023].

⁸ იორკენდი ლ., ნიქარიშვილი კ., ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, დასავლური სისტემების მიმოხილვა, თბ., 2009, 32.

ინტელექტის და საშუალო კლასის წარმომადგენლები.⁹ არსებობდა სხვაგვარი ცენზიცი. მაგალითად, ინგლისში მოქმედებდა საცხოვრებელი ადგილის ცენზიცი, რომლის მიხედვით ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატი 13 წლის ასაკს მიღწევის შემდეგ მინიმუმ 5 წელი უნდა ცხოვრობდეს გაერთიანებული სამეფოს ტერიტორიაზე.¹⁰ ბელგიაში ცდილობდნენ უმაღლესი განათლების მქონე და ასეთი განათლების არმქონე პირები თანაბრად ყოფილიყვნენ შერჩეულნი. ამერიკის ზოგიერთ შტატში კი ყურადღება ექცეოდა განათლებას და ზნეობრივ ღირებულებებს. 1968 წელს კონგრესმა მიიღო ნაფიცი მსაჯულთა შერჩევისა და სამსახურის აქტი, რომლითაც შეიცვალა მსაჯულებისადმი წარდგენილი მოთხოვნები და დაწესდა შემთხვევითი შერჩევის პრინციპი მთელი საზოგადოების ფართო ფენებიდან. დღესაც სხვადასხვა ქვეყნებში განათლების თაობაზე მოთხოვნები სხვადასხვაგვარია. იტალიაში პირველ ინსტანციაში არასრული საშუალო განათლება საკმარისია, სააპელაციო სასამართლოებში კი – სრული საშუალო განათლებაა საჭირო.

ნიშანდობლივია, რომ საქართველოს საპროცესო კანონმდებლობა ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა განათლების თაობაზე მოთხოვნას არ შეიცავს, ვინაიდან ნაფიცი მსაჯულთა სასამართლოს ბუნების განმსაზღვრელი და ამოსავალი არის ხალხური სიბრძნე და გონიერება.

2.2. შეუთავსებლობა

ნაფიცი მსაჯულის აცილების საფუძვლები მოსამართლის, პროკურორის, გამომძიებლის, სხდომის მდივნის აცილების იდენტურია და მოცემულია სსსკ 59-ე მუხლში. გარდა ამისა, სსსკ 30-ე მუხლი ჩამოთვლის იმ პირებს, რომელთა პროცესში ნაფიცი მსაჯულად მონაწილეობა შეუთავსებელია. სსსკ-ში ასეთ პირებს კი მიეკუთვნება: სახელმწიფო-პოლიტიკური თანადებობის პირი, პროკურორი, გამომძიებელი, სასულიერო პირი, პოლიციელი, სახელმწიფო უსაფრთხოების სამსახურის სისტემის მოსამსახურე, ადვოკატი, მოქმედი სამხედრო მოსამსახურე, აღნიშნულ საქმეში სისხლის სამართლის პროცესის მონაწილე, ბრალდებული, ნასამართლევი პირი, პირი, რომელსაც ნარკოტიკული საშუალების მცირე ოდენობით მოხმარებისთვის ადმინისტრაციული სახდელი დაედო, და ამ ადმინისტრაციული სახდელის დადებიდან 1 წელზე ნაკლებია გასული. 2016 წლის 24 ივნისის ცვლილებამდე ამ ჩამონათვალში შედიოდა იურისტი, ფსიქოლოგი, ფსიქიატრი, თუმცა მოქმედი რედაქციით, დასახელებულ პირებს ნაფიცი მსაჯულად მონაწილეობის შეზღუდვა მოხსნილი აქვთ. იურისტის მონაწილეობასთან დაკავშირებით მოსაზრებები ძირითადად ორად იყოფა. ნაწილი თვლის, რომ იურისტის მონაწილეობა ხელს შეუწყობს კანონიერი ვერდიქტის გამოტანას. ნაწილს კი მიაჩნია, რომ იურისტების მონაწილეობით ნაფიცი მსაჯულთა სასამართლოს ძირითადი არსი შეიძლება დაიკარგოს, ვინაიდან მნიშვნელოვანია ხალხის, მოქალაქეების ხედვა, მათი დამოკიდებულება მომხდარი ფაქტის მიმართ და ხალხური სიბრძნის და სამართლიანობის საფუძველზე სწორი შეფასების მიცემა და არა გადაწყვეტილების მიღება კანონზე დაყრდნობით.

პროფ ნ. კოვალიოვის აზრით, იურისტის ან პოლიციის თანამშრომლის ყოფნამ სათათბირო ოთახში შეიძლება დააშინოს და არასწორი ზეგავლენა მოახდინოს იმ ნაფიცი მსაჯულებზე, რომლებიც ნაკლებად კვალიფიციურნი არიან სამართლის სფეროში.¹¹ თუმცა პრაქ-

⁹ ვიდმანი ნ., ნაფიცი მსაჯულთა სასამართლო საერთო სამართლის ქვეყნები, თბ., 2005, 33.

¹⁰ იორკენდი ლ., ნიქარიშვილი კ., ნაფიცი მსაჯულთა სასამართლო, დასავლური სისტემების მიმოხილვა, თბ., 2009, 34.

¹¹ ნაფიცი მსაჯულები სისხლის სამართლის პროცესში, საქართველოს ადამიანის უფლებათა ქსელი, თბ., 2016, 55, იხ. ციტირება: კოვალიოვი ნ., საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ნაფიცი

ტიკოსებთან საუბრისას ირკვევა, რომ მოსამართლე და ბრალდების მხარე პოზიტიურად აფასებენ იურისტების მონაწილეობას ნაფიც მსაჯულთა შემადგენლობაში.

უნდა აღინიშნოს, რომ სსსკ 30-ე მუხლის ჩამონათვალში სხვა პირებთან ერთად დასახელებულია პროკურორი, გამომძიებელი, ადვოკატი, მაგრამ არ არის მითითებული მოსამართლე. შეზღუდვა მასზეც უნდა ვრცელდებოდეს, ვინაიდან მის მოსაზრებას, მის ხედვას უდიდესი ზეგავლენა ექნება დანარჩენ ნაფიც მსაჯულებზე. სსსკ-ში 2016 წლის ცვლილებების შეტანამდე, საპროცესო კოდექსი არ ითვალისწინებდა ნასამართლობის მქონე პირის შეუთავსებლობას. იკრძალებოდა მხოლოდ ნაფიც მსაჯულად ნარკოტიკული საშუალების მცირე ოდენობით მოხმარებისთვის ადმინისტრაციულსახელდადებული პირის მონაწილეობა პროცესში. დასახელებული ცვლილებით, პროცესში ნაფიც მსაჯულად მონაწილეობას ვერ მიიღებენ ნასამართლესი პირები, რაც შეიძლება შეფასდეს ორი მიმართულებით: პირველი, ნასამართლესი პირი სავარაუდოდ, ყოველთვის ბრალდებულის მიმართ იქნება სოლიდარული და ვერ შეძლებს ობიექტურად და მიუკერძოებლად საქმის განხილვაში მონაწილეობას; მეორე, მსაჯული, იგივე მოსამართლეა, ვერდიქტის გამოტანით უშუალოდ განახორციელებს მართლმსაჯულებას. შესაბამისად, სხვა ადამიანთა ბედის გადაწყვეტის და მათ მიერ ჩადენილი დანაშაულის განსჯის მორალური უფლებამოსილება უნდა ჰქონდეს მხოლოდდამხოლოდ შეუბღალავი ავტორიტეტის მქონე პირს. ამასთან, სასურველია კოდექსში იყოს დაზუსტებული აღნიშნული შეზღუდვა ვრცელდება თუ არა ნასამართლობა მოხსნილ და გაქარწყლებულ პირებზე.

შედარებისთვის, საერთო სამართლის ქვეყნების უმრავლესობაში, შეუთავსებლობა ეხება მაღალი რანგის თანამდებობის პირებს, პროფესიონალ იურისტებს, სათანადო ასაკის პირებს.

2.3. უარი ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებაზე

კანონმდებლობით რეგულირებულია მსაჯულობაზე უარის თქმის საფუძვლებიც. ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებაზე თავის არიდება შესაძლებელია საპროცესო კოდექსის 31-ე მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. კერძოდ,

ა) თუ უკანასკნელი წლის განმავლობაში უკვე იყო ნაფიცი მსაჯული.

ვინაიდან უკანასკნელი წლის განმავლობაში უკვე შეასრულა თავისი სამოქალაქო ვალდებულება და იღებდა მონაწილეობას ნაფიც მსაჯულად სასამართლო პროცესში, პირს უფლება აქვს უარი განაცხადოს კიდევ ერთხელ ამ მოვალეობის შესრულებაზე. შესაბამისად, აკეთებს არჩევანს – ან განმეორებით იღებს მონაწილეობას ნაფიცი მსაჯულის რანგში სასამართლო პროცესზე, ან უარს ამბობს ამ მოვალეობის შესრულებაზე;

ბ) თუ ასრულებს ისეთ სამუშაოს, რომელიც დაკავშირებულია ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის ან სამოქალაქო უსაფრთხოების დაცვასთან და მისი კონკრეტულ პერიოდსა და ვითარებაში შეცვლა შეუძლებელია ან მნიშვნელოვან ზიანს გამოიწვევს, რაც დასტურდება ურთიერთშეთავსებადი და დამაჯერებელი ინფორმაციების ერთობლიობით. ეს წესი განსაკუთრებული მნიშვნელობის სხვა სამუშაოს შემსრულებელ პირზე შეიძლება გავრცელდეს

მსაჯულთა სასამართლოსთან დაკავშირებით ცვლილებების შეტანის შესახებ კანონპროექტის ანალიზი, 2016.

მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში. ცვლილებამდე კი კანონი ითვალისწინებდა ამ საფუძვლის სხვაგვარ ფორმულირებას – „თუ ასრულებს ისეთ სამუშაოს, რომლის შეცვლაც გამოიწვევს მნიშვნელოვან ზიანს“. ეს უკანასკნელი კანონმდებელმა უფრო დააზუსტა, განმარტა და 2021 წლის 28 ივნისის ცვლილებით გამოყო ადამიანის სიცოცხლის, ჯანმრთელობის ან სამოქალაქო უსაფრთხოების დაცვასთან დაკავშირებული პროფესიები და თვითაცვლების შემთხვევაში მათ უპირატესობა მიანიჭა. მაგალითისთვის, თუ არის ქირურგი და დაგეგმილია მნიშვნელოვანი ოპერაცია სწორედ იმ დროს, როცა იმართება ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, სათანადო დოკუმენტების წარდგენის გზით მას შეუძლია უარი განაცხადოს ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებაზე, ვინაიდან პაციენტი სწორედ აღნიშნული ექიმის კომპეტენციის, კვალიფიკაციის, გამოცდილების, მისდამი არსებული მალალი ნდობის საფუძველზე ითხოვს ოპერაციის მის მიერ ჩატარებას და ამიტომ მისი შეცვლა შეუძლებელია. ამასთან, აღნიშნული პუნქტის ბოლო წინადადება – „ეს წესი განსაკუთრებული მნიშვნელობის სხვა სამუშაოს შემსრულებელ პირზე შეიძლება გავრცელდეს მხოლოდ გამონაკლის შემთხვევებში“ – ბუნდოვანია და მოითხოვს დამატებით განმარტებას, თუ ვინ იგულისხმება განსაკუთრებული მნიშვნელობის სხვა სამუშაოს შემსრულებელ პირთა კატეგორიაში და რომელ გამონაკლის შემთხვევებში შეიძლება ისინი გათავისუფლდნენ ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობისაგან;

აუცილებელია ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შეფასდეს და გაირკვეს მართლმსაჯულების განხორციელების, თუ პროფესიული საქმიანობის ინტერესს მიენიჭოს უპირატესობა.

გ) ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო;

ამ შემთხვევაშიც აუცილებელია დაზუსტება, თუ რა იგულისხმება ჯანმრთელობის მდგომარეობაში. შეიძლება პირს ჰქონდეს ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო გარკვეული პრობლემები, კერძოდ, აწუხებდეს ქრონიკული დაავადება, რის გამოც იმყოფებოდეს ექიმის მეთვალყურეობის ქვეშ და მკურნალობას გადიოდეს სისტემატურად ან გარკვეული პერიოდულობით, მაგრამ იმავე დროს ასრულებდეს თავის პროფესიულ მოვალეობებს სამსახურში და ჯანმრთელობის მდგომარეობა არ უშლიდეს ხელს იყოს დასაქმებული. ასეთი მდგომარეობა რადიკალურად განსხვავდება იმ შემთხვევისაგან, როცა პირს მოულოდნელად შეექმნება ჯანმრთელობის პრობლემები, წარმოიშობა გადაუდებელი ოპერაციის ჩატარების ან ურგენტული თერაპიული/ქირურგიული მკურნალობის დაუყოვნებლივ დასაწყებად, სტაციონარში მისი მოთავსების აუცილებლობა. სწორედ ეს უკანასკნელი შემთხვევა უნდა იგულისხმებოდეს უარის თქმის დასახელებულ საფუძველში. წინააღმდეგ შემთხვევაში კანონის ხსენებული ჩანაწერი შეიძლება გამოყენებული იყოს ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებაზე ბოროტად თავის არიდების საშუალებად.

დ) თუ ხანგრძლივად იმყოფება ან მიემგზავრება საქართველოს ფარგლების გარეთ;

როცა პირი დიდი ხანია წასულია და იმყოფება საზღვარგარეთ, გასაგებია, რომ ვერ მიიღებს მონაწილეობას ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოში, მაგრამ „ხანგრძლივად მიემგზავრება საქართველოს ფარგლებს გარეთ“ – სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა. ერთ შემთხვევაში შეიძლება ვიგულისხმოთ – პირი ფიქრობს/გეგმავს რომ წავიდეს საზღვარგარეთ და იქ დაიწყოს მუშაობა ან სწავლა დაიწყოს/გააგრძელოს, რაც სამომავლო, არაკონკრეტულ დროის მონაკვეთზეა ორიენტირებული და მეორე, როცა არა თუ ზოგადად აპირებს საზღვარგარეთ გამგზავრებას, არამედ ზუსტად ცნობილია თუ როდის გაემგზავრე-

ბა, ვინაიდან დაჯავშნული აქვს ბილეთი. სწორედ ეს მეორე შემთხვევა უნდა იყოს ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობისგან თავის არიდების საფუძველი.

ე) თუ 70 წელს გადაცილებულია;

ხანდაზმულ ადამიანს უნდა ჰქონდეს არჩევანის უფლება და საკუთარი სურვილის გათვალისწინებით შეეძლოს მოქალაქეობრივი მოვალეობის შესრულებაზე უარის თქმა.

დასახელებულ შემთხვევაში კანონი მოქალაქეს აძლევს შესაძლებლობას უარი თქვას ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებაზე და შესაბამისად, განაცხადოს თვითაცილება. უნდა ითქვას, რომ საქართველოსგან განსხვავებით, საზღვარგარეთის ქვეყნების უმრავლესობაში, სადაც მოქმედებს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, დაწესებულია ნაფიც მსაჯულად პროცესში მონაწილეობის მაქსიმალური ასაკობრივი ზღვარი, რომელიც ძირითადად მერყეობს 65-70 წლებს შორის(მაგალითისთვის, ინგლისში მაქსიმალური ასაკობრივი ზღვარია 70, ახალ ზელანდიაში 65 და ა.შ.).

3. ნაფიც მსაჯულთა შერჩევა, აცილება და თვითაცილება

3.1. ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა სიის შედგენა

ნაფიც მსაჯულთა შერჩევა სასამართლო სხდომის დარბაზში მიმდინარეობს, სადაც იმყოფებიან პოტენციური მსაჯულები, მხარეები, მათ შორის ბრალდებული, სხდომის თავმჯდომარე და სხდომის მდივანი. სასამართლო ვალდებულია შეატყობინოს მხარეებს ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის ადგილისა და დროის შესახებ. მხარეებს უფლება აქვთ, დაესწრონ მსაჯულების შერჩევის პროცედურას.¹² როგორც ვხედავთ, კანონი ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის სხდომაზე მხარეთა მონაწილეობას სავალდებულოდ არ მიიჩნევს, რაც არ არის მართებული. მხარეებმა უნდა დააყენონ შუამდგომლობები დასაბუთებული და დაუსაბუთებელი აცილებების თაობაზე და სასამართლომ დააკმაყოფილოს ან არ დააკმაყოფილოს მათი მოთხოვნები. ზოგადად, პროკურორის მონაწილეობა სასამართლო სხდომაში სავალდებულოა.¹³ ასევე, ადვოკატის მონაწილეობა სავალდებულოა, თუ სისხლის სამართლის საქმეს იხილავს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო¹⁴. შესაბამისად, სსსკ 221-ე მუხლის მე-3 ნაწილი არ მოდის თანხვედრაში სსსკ 33-ე მუხლის მე-4 ნაწილთან და სსსკ 45-ე მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტთან. პრაქტიკაში წარმოუდგენელია მხარეთა დასწრების, მათი აქტიური მონაწილეობის გარეშე წარმართოს ნაფიც მსაჯულთა კორპუსის ფორმირება. მხარეთა პირდაპირი ინტერესია შეარჩიონ ისეთი მსაჯულები, რომლებიც სავარაუდოდ, გაიზიარებენ მათ პოზიციას, დააკმაყოფილებენ მათ მოთხოვნას და მათთვის მისაღებ ვერდიქტს გამოიტანენ. შესაბამისად, აუცილებელია ხარვეზი აღმოიფხვრას და ნაცვლად ჩანანერისა — „მხარეებს უფლება აქვთ“, კანონში აღინიშნოს — „მხარეები ვალდებულნი არიან“.

შერჩევის სხდომაზე არ ხდება კანდიდატების პერსონიფიცირება. შესაბამისად, მათ მინიჭებული აქვთ რიგითი ნომერი, რაც მათი პერსონალური მონაცემების დაცვას ისახავს მიზნად. მოქმედი საპროცესო კოდექსის პირველადი რედაქციით, მოსამართლე ამომრჩეველ-

¹² იხ. სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 221-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

¹³ იქვე, 33-ე მუხლის მე-4 ნაწილი.

¹⁴ იქვე, 45-ე მუხლის „ზ“ ქვეპუნქტი.

თა ერთიანი სიიდან, მხარეთა მოსაზრებების მოსმენის შემდეგ, თავის მიერვე განსაზღვრული ბიჯის გამოყენებით ადგენდა ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა სიას 50 პირის შემადგენლობით. თუ 14-ზე ნაკლები კანდიდატი შეირჩეოდა, მოსამართლე 10 დღით გადადებდა სხდომას და კანონით დადგენილი წესით მოიწვევდა დამატებით არაუმეტეს 30 კანდიდატს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემადგენლობის კანონით დადგენილ რაოდენობამდე შესავსებად. 2010 წლის 24 სექტემბრის ცვლილებით, ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა სია გაიზარდა 100-მდე, ბიჯის გამოყენების ნაცვლად დამკვიდრდა შემთხვევითი შერჩევის პრინციპი და ამომრჩეველთა ერთიანი სიის ნაცვლად შემოღებულ იქნა სამოქალაქო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს (2012 წლის 25 მაისის ცვლილებით სახელმწიფო სერვისების განვითარების სააგენტოს) მიერ შესაბამის სასამართლოში 18 წლის ასაკს მიღწეულ მოქალაქეთა ერთიანი სიის ყოველწლიურად, არაუმეტეს 1 ივლისისა, გაგზავნის ვალდებულება. ვინაიდან დაახლოებით გამოძახებულთა მხოლოდ 1/5 ცხადდებოდა სხდომაზე, შერჩევა ხშირად 3-4 თვის განმავლობაში გრძელდებოდა, ზოგჯერ ნაფიც მსაჯულთა შესარჩევად 20-ზე მეტი სხდომის ჩატარებაც გამხდარა საჭირო. შექმნილი პრობლემების მოგვარების მიზნით 2016 წლის 24 ივნისს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში შევიდა ცვლილებები, რომელიც ამოქმედდა 2017 წლის 1 იანვრიდან. აღნიშნული ცვლილებით, ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა 100-კაციანი სიის ნაცვლად დადგინდა 300 პირის შერჩევა, რომელთაც შერჩევის სხდომამდე 20 დღით ადრე ეგზავნებოდათ მხარეებთან მოთათბირების საფუძველზე მოსამართლის მიერ დამტკიცებული კითხვარი. ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პირველ სხდომაზე გამოძახების უწყება ეგზავნებოდა ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა 300 კაციანი სიის არაუმეტეს პირველ 150 კანდიდატს რიგითი ნომრის მიხედვით. თუ პირველ სხდომაზე ვერ შეირჩეოდა ყველა ნაფიცი მსაჯული, სხდომა გადაიდებოდა 10 დღით და ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა სიიდან მოსამართლე მოიწვევდა დარჩენილ 150 კანდიდატს. 14-ზე ნაკლები ნაფიცი მსაჯულის შერჩევის შემთხვევაში მოსამართლე კვლავ გადადებდა სხდომას და კანონით დადგენილი წესით მოიწვევდა 100 კანდიდატს, საიდანაც შეარჩევდა ნაფიც მსაჯულთა საჭირო რაოდენობას.

თუმცა აღნიშნულმა ცვლილებებმაც ვერ შეუწყო ხელი შერჩევის პროცესის დაჩქარებას და შესაბამისად, არ აღმოჩნდა ეფექტური. 2021 წლის 28 ივნისს კვლავ შევიდა ცვლილება საპროცესო კოდექსში, რომლის მიხედვით, მხარეთა მოსაზრებების მოსმენის შემდეგ, შემთხვევითი შერჩევის პრინციპით მოსამართლე ადგენს ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატთა სიას არაუმეტეს 300 პირის შემადგენლობით. აღნიშნული სია სპეციალურ პროგრამაში უნდა ჩაიტვირთოს. ბრალდების და დაცვის მხარეები ასახელებენ ციფრების კომბინაციას – მაგალითისთვის, შეიძლება დასახელდეს პირობითად 12 და 15, რომელიც პროგრამაში მიეთითება და ყოველი 1215-ე პირისგან დგება 300 კაციანი სია. სწორედ 300 პირი უნდა იყოს გამოძახებული ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პირველ ეტაპზე. მათ ეგზავნებათ უწყება და კითხვარი. თუმცა იმის გამო, რომ კანდიდატების ფაქტობრივი მისამართი ხშირად არ ემთხვევა რეგისტრაციის მისამართს, ან კანდიდატების ნაწილი იმყოფება საზღვარგარეთ, პრაქტიკაში 300 პირის ნაცვლად, უმეტესწილად, 60-65 პირი ცხადდება სასამართლო სხდომაზე. მიუხედავად აღნიშნულისა, დადებითი ტენდენცია თვალში საცემია, ვინაიდან 100-ის ნაცვლად 300 პირის გამოძახება ხდება და რამდენიმე სხდომის ფარგლებში უნდა იყოს შესაძლებელი ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის დასრულება.

ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის სხდომამდე არანაკლებ 15 დღით ადრე ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატებს საცხოვრებელი ადგილის მისამართზე ეგზავნებათ აღნიშნული კითხვარი, რომელიც დამტკიცებულია მოსამართლის მიერ მხარეებთან მოთათბირების საფუძველზე. ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატებმა უნდა უპასუხონ და შევსებული კითხვარი მოსამართლეს დაუბრუნონ 5 დღის ვადაში.¹⁵ თუ ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პირველ სხდომაზე ვერ შეირჩა ყველა ნაფიცი მსაჯული, მოსამართლე გადადებს სხდომას არაუმეტეს 10 დღით და კანონით დადგენილი წესით მოიწვევს დამატებით არაუმეტეს 300 ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს შემადგენლობის დადგენილ რაოდენობამდე შესავსებად¹⁶.

3.2. ნაფიც მსაჯულთა შერჩევა, აცილება და თვითაცილება

ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პროცედურა გულისხმობს შესაბამის კანდიდატთა მიმართ ერთმანეთთან დაკავშირებული მოქმედებების – აცილების და თვითაცილების განხორციელებას მხარეთა მიერ, კანონით დადგენილი წესისა და პროცედურების შესაბამისად.¹⁷ როგორც უკვე აღინიშნა, სსსკ ითვალისწინებს ნაფიცი მსაჯულის აცილების საფუძველს. ამასთან, თუ არსებობს აღნიშნულ მუხლში მოცემული რომელიმე საფუძველი, ნაფიცი მსაჯული ვალდებულია დაუყოვნებლივ განაცხადოს აცილება.

სსსკ ითვალისწინებს არამხოლოდ ნაფიცი მსაჯულის, არამედ ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატის თვითაცილების საკითხსაც. კერძოდ, სსსკ 221-ე მუხლის მე-6 ნაწილის თანახმად, ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატი ვალდებულია სსსკ 30-ე მუხლით განსაზღვრული აცილების საფუძვლის არსებობის შემთხვევაში ეს აცნობოს სასამართლოს უწყების მიღებიდან 2 დღის ვადაში. როგორც ვხედავთ, კოდექსი ახდენს დიფერენცირებას და ამ შემთხვევაში არა პროცესში მონაწილეობის გამომრიცხავი გარემოებები, არამედ ნაფიც მსაჯულად შეუთავსებლობის დამადასტურებელი გარემოებები უნდა იყოს მხედველობაში მიღებული. ანუ კანდიდატისთვის შეუთავსებლობა, ხოლო შეუთავსებლობა გადალახული ნაფიცი მსაჯულისთვის კი სსსკ 59-ე მუხლით გათვალისწინებული პროცესში მონაწილეობის გამომრიცხავი გარემოებები წარმოადგენს აცილების საფუძველს. შესაბამისად, 221-ე მუხლის მე-6 ნაწილი მოითხოვს დაზუსტებას, ვინაიდან საუბარი უნდა იყოს არა სსსკ 30-ე მუხლით განსაზღვრულ აცილების საფუძველზე, არამედ სსსკ 30-ე მუხლით დადგენილ შეუთავსებლობის საფუძველზე.

როგორც უკვე აღინიშნა, შერჩევის სხდომამდე ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატებს კითხვართან ერთად ეგზავნებათ უწყება, რომელშიც მითითებულია სხდომის დანყების დრო, სხდომის ადგილი და სხდომაზე გამოცხადების სავალდებულობა. მაგრამ ასევე ეგზავნებათ ფორმა ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობასთან შეუთავსებლობის ან მოვალეობის შესრულებაზე უარის თქმის შესახებ, თუმცა კანონში ეს ვალდებულება არ არის გათვალისწინებული. დასახელებული დანაწესების ცოდნა კი აუცილებელია იმისათვის, რათა კანდიდატმა დააყენოს დასაბუთებული შუამდგომლობა თვითაცილების თაობაზე. შესაბამისად, კანონი უნდა

¹⁵ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 221-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

¹⁶ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 223-ე მუხლის მე-9 ნაწილი.

¹⁷ გაბისონია ი., ნაფიც მსაჯულთა, მაგისტრატთა და მომრიგებელი სასამართლოები, თბ., 2008, 447.

ითვალისწინებდეს აღნიშნული ინფორმაციის პოტენციური ნაფიც მსაჯულებისათვის შეტყობინების ვალდებულებას.

თუ ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატს არ სურს საჯაროდ გააკეთოს განცხადება თვითაცილებასთან დაკავშირებით, შეუძლია სხდომის თავმჯდომარეს მიუახლოვდეს და მხოლოდ მასთან განაცხადოს ამის თაობაზე. ოჯახური ძალადობის ერთ-ერთი საქმის განხილვისას, ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატმა თვითაცილება მოითხოვა და სხდომის თავმჯდომარესთან განაცხადა, რომ თვითონაც იყო ოჯახური ძალადობის მსხვერპლი, მეუღლე ძალადობდა მასზე და არამხოლოდ. აღმოჩნდა, რომ მისი ვაჟიც ძალადობდა თავის მეუღლეზე, რის გამოც ერთხელ საპატრულო პოლიციის გამოძახებაც მოუწია.¹⁸ ცხადია, ასეთი ნაგატიური გამოცდილების მქონე კანდიდატი ვერ შეძლებდა ობიექტურობის დაცვას და მიუკერძოებელი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებას.

კანდიდატის თვითაცილებასთან მიმართებით მხარეები გამოთქვამენ თავიანთ მოსაზრებებს. ირკვევა, რომ პრაქტიკაში თვითაცილების საფუძვლად ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატები ხშირად უთითებენ ჯანმრთელობის მდგომარეობას, მაგალითად, ასახელებენ დეპრესიას, მძიმე ემოციურ მდგომარეობას, რომელიც ობიექტური და მიუკერძოებელი გადანყვეტილების ხელისშემშლელ ფაქტორად განიხილება. ასევე ერთ-ერთი საფუძველია თვითდასაქმება, ვინაიდან ამ უკანასკნელ შემთხვევაში არ არსებობს სამუშაო ადგილის და ხელფასის შენარჩუნების გარანტია, მით უფრო, როცა კანდიდატის შრომის ანაზღაურება გამომუშაებაზეა დამოკიდებული, მაგალითისთვის, ტაქსის მძღოლი, ყვავილების გამყიდველი, ძიძა. ჩვილი ბავშვების დედეებიც უარს აცხადებენ, ვინაიდან არ ჰყავთ ბავშვის დამტოვებელი. თვითდასაქმებული პირები თვითაცილების შუამდგომლობის დაყენების შემთხვევაში, როგორც წესი, თავისუფლდებიან ნაფიცი მსაჯულის მოვალეობის შესრულებისაგან, ვინაიდან დღემდე არ არის შემუშავებული მათთვის განაცდურის ანაზღაურების მეთოდისა, არადა აუცილებელია ამ საკითხის საკანონმდებლო მონესრიგება.

საგულისხმოა, რომ სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობაა დაწესებული ნაფიცი მსაჯულის ან ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატის მიერ სასამართლოსათვის მისი ნაფიც მსაჯულობასთან შეუთავსებლობის შესახებ ინფორმაციის წარუდგენლობის ან შეგნებულად მცდარი ინფორმაციის წარდგენის გამო.¹⁹ ხოლო ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატის განსაზღვრულ დროს სასამართლოში საპატიო მიზეზის გარეშე გამოუცხადებლობისას, მისთვის დაკისრებულ მოვალეობათა შეუსრულებლობისას ან არაჯეროვნად შესრულებისას სხდომის თავმჯდომარე განკარგულებით ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატს დააკისრებს ჯარიმას 500 ლარიდან 1500 ლარამდე ოდენობით. ჯარიმის ოდენობა უნდა იყოს შემაკავებელი, მიყენებული ზიანის პროპორციული და აღნიშნული პირის ფინანსური მდგომარეობის შესაბამისი.²⁰

ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის სხდომაზე მხარეები აყენებენ დასაბუთებულ და დაუსაბუთებელ აცილებებს. „დასაბუთებული აცილება“ გულისხმობს აცილებას კონკრეტული

¹⁸ ინტერვიუ მოსამართლე ეკა არეშიძესთან, იხ. საქართველოს სასამართლოს გუშაგი, <<https://courtwatch.ge/articles/ekareshidze/>> [25.02.2023].

¹⁹ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 367²-ე მუხლი.

²⁰ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 236-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

საფუძვლით. პოტენციური მსაჯულის მონაწილეობის გაპროტესტების უფლება საფუძვლების განმარტების გარეშე კი ცნობილია, როგორც „დაუსაბუთებელი აცილება“.²¹

დასაბუთებული აცილებების დაყენებისას პროკურორი/ადვოკატი არ არიან შეზღუდულნი. რაც შეეხება დაუსაბუთებელ აცილებებს, თუ წარდგენილი ბრალდება სასჯელის სახით უვადო თავისუფლების აღკვეთას ითვალისწინებს, მხარეს 10 დაუსაბუთებელი აცილების განცხადების უფლება აქვს(2015 წლის 10 ივლისის ცვლილებამდე 12 დაუსაბუთებელი აცილების უფლება ჰქონდა), დანარჩენ შემთხვევებში მხარე უფლებამოსილია 6 დაუსაბუთებელი აცილება განაცხადოს.²² გარდა ამისა, თითოეულ ბრალდებულს ჰქონდა დამატებით 3 დაუსაბუთებელი აცილების უფლება. ბრალდების მხარე კი უფლებამოსილი იყო დამატებით გამოეყენებინა იმდენი დაუსაბუთებელი აცილება, რამდენიც ბრალდებულმა ერთად გამოიყენეს. აღნიშნული წესი კიდევ უფრო აჭიანურებდა ისედაც გაჭიანურებულ შერჩევის პროცესს. მითუმეტეს იმ ფონზე, რომ თუ სასამართლოში მსაჯულობის 50-ზე ნაკლები კანდიდატი გამოცხადდება, მოსამართლე უფლებამოსილია დაინყოს სხდომა და მსაჯულთა შერჩევის პროცედურა²³. მაგალითისთვის, თუ შერჩევის სხდომაზე 40 კანდიდატი გამოცხადდებოდა და მხარეები გამოიყენებდნენ 5-5 დაუსაბუთებელ აცილებებს, 5-5 დასაბუთებულ აცილებებს, 3 ბრალდებულისა და სამედიცინო კომისიის წევრების დასაბუთებელ აცილებებს, 3 ბრალდებულისა და სამედიცინო კომისიის წევრების დასაბუთებელ აცილებებს, ანუ 9-ს და შესაბამისად, პროკურორიც 9-ს, ჯამში 38 კანდიდატი იქნებოდა აცილებული და პირველ სხდომაზე მხოლოდ ორი კანდიდატის შერჩევა იქნებოდა შესაძლებელი. ამიტომ შეიძლება ითქვას, რომ ბრალდებულებისთვის და ბრალდების მხარისთვის დამატებითი აცილებების უფლების გაუქმებით, რაც საპროცესო კოდექსში 2021 წლის 28 ივნისის ცვლილებით განხორციელდა, კიდევ ერთი ნაბიჯი გადაიდგა ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის გაჭიანურების პრევენციის მიზნით.

ამასთან, მოყვანილი მაგალითის გათვალისწინებით, უმჯობესია კანონში აქცენტი გაკეთდეს არა 50-ზე ნაკლები კანდიდატის გამოცხადების შემთხვევაში შერჩევის პროცედურის დაწყების შესაძლებლობაზე, არამედ დანესდეს ქვედა ზღვარი და სულ ცოტა 60 კანდიდატის გამოცხადების შემთხვევაში იყოს შესაძლებელი შერჩევის სხდომის გამართვა, რათა აღნიშნული პროცედურა იყოს ეფექტიანი და წარმატებული.

თითოეული სახის აცილების უფლებას მხარეები ახორციელებენ სათითაოდ და მორიგეობით: ჯერ – ბრალდების მხარე, ხოლო შემდეგ – დაცვის მხარე. პრაქტიკაში დაცვის მხარე უმეტესად ყოველთვის სრულად იყენებს დაუსაბუთებელი აცილების კანონით განსაზღვრულ კვოტას. ბრალდების მხარე კი ნაკლებად, სრულად თითქმის არ იყენებს.

ზოგადად, არსებობს მოსაზრება, რომ მხარეები წინასწარ სწვალობენ პოტენციურ ნაფიც მსაჯულებს. კანდიდატთა ფსიქოლოგიური პორტრეტის წინასწარ შექმნა, ცხადია, ხელს შეუწყობს არგუმენტირებული აცილების შუამდგომლობის დაყენებას. თუმცა სამართლებრივი მექანიზმები ამ თვალსაზრისით მხარეებს ნაკლებად გააჩნიათ. საქმე იმაშია, რომ კანდიდატთა პერსონალური მონაცემები სრულად მიენოდება მხოლოდ სხდომის თავმჯდომარეს, მხარეებს კი გადაეცემათ მარტო პოტენციურ ნაფიც მსაჯულთა სახელი და გვარი, რაც არ არის საკმარისი პიროვნების სრული იდენტიფიცირებისათვის.

²¹ ბახმაიერ უ.ლ., დალი ბ.ლ., ჯერალდ ტ., შედარებითი ანალიზი: არაპროფესიონალ მოსამართლეთა მიერ საქმეთა განხილვის სისტემები ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში, თბ., 2013, 60.

²² იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 223-ე მუხლის მე-10 ნაწილი.

²³ იქვე, 222-ე მუხლის, მე-2 ნაწილი.

შედარებისთვის, საზღვარგარეთის ქვეყნებში არაერთგვაროვანი რეგულაციებია დასაბუთებულ და დაუსაბუთებელ აცილებებთან მიმართებით. ზოგიერთ ქვეყანაში ორივეს იყენებენ ან მხოლოდ ერთ-ერთს. მაგალითად, დაუსაბუთებელი აცილებები არ არის გათვალისწინებული ინგლისში, შოტლანდიაში, ჩრდილოეთ ირლანდიაში, ავსტრიაში, ნორვეგიაში. ორივე ერთად დაშვებულია ირლანდიაში, სადაც მხარეებს 7 დაუსაბუთებელი აცილების უფლება აქვთ და რუსეთში. საფრანგეთსა და ბელგიაში მხოლოდ დაუსაბუთებელი აცილების შესაძლებლობა აქვთ მხარეებს.

დაუსაბუთებელი აცილებების ოდენობაც განსხვავებულია ქვეყნების მიხედვით. ამერიკაში დაახლოებით 5–12 დაუსაბუთებელი აცილების უფლება აქვთ მხარეებს, ესპანეთში – 4, რუსეთშიც – 4, კანადაში –12 და ა.შ. როგორც წესი, მხარეებს თანაბარი უფლება გააჩნიათ დაუსაბუთებელ აცილებებთან მიმართებით, თუმცა გვხვდება გამონაკლისებიც. მაგალითად, საფრანგეთში დაცვის მხარეს უფრო მეტი დაუსაბუთებელი აცილების უფლება აქვს, ვიდრე ბრალდების მხარეს. კერძოდ, დაცვას აქვს 5 დაუსაბუთებელი აცილების უფლება, ბრალდების მხარეს კი – 4. ინგლისში გაუქმებულია დაუსაბუთებელი აცილებები, თუმცა მე-20 საუკუნის დასაწყისში დაცვის მხარეს ჰქონდა 20 დაუსაბუთებელი აცილების უფლება, შემდეგ ეს რაოდენობა 7-მდე შემცირდა, 1982 წელს – სამამდე, 1988 წელს კი საერთოდ გაუქმდა არამოტივირებული აცილების უფლება, ვინაიდან ის აჭიანურებდა პროცესს და შესაბამისად, აფერხებდა მართლმსაჯულების ეფექტიანად განხორციელებას. რაც შეეხება ბრალდების მხარეს, მას სამართლებრივად არც არასდროს ჰქონდა აღნიშნული უფლება, ფაქტობრივად კი ჰქონდა და დღესაც შეუძლია სასამართლოს მიმართოს შუამდგომლობით და მოითხოვოს კონკრეტულმა მსაჯულობის კანდიდატმა „გვერდით მოიცადოს“. თუ ნაფიც მსაჯულთა შემადგენლობა დაკომპლექტდება სხვა მონვეული კანდიდატებისაგან, მაშინ „გვერდით მომლოდინე“ პირის აცილების საკითხი არც დაისმება და იგი არ იქნება შეყვანილი ჟიურის შემადგენლობაში არამოტივირებულად. მაგრამ თუ მას მოუწევს რიგი, მაშინ მოსამართლე აბრუნებს მას და სთხოვს ბრალმდებელს აცილების მოტივის წარმოდგენას. ასეთ შემთხვევაში აცილება მოტივირებული გამოდის.²⁴

საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 223-ე მუხლის მე-6 ნაწილი ითვალისწინებდა დისკრიმინაციული ნიშნით დაუსაბუთებელი აცილების დაუშვებლობას, კერძოდ, დაუსაბუთებელი აცილება არ შეიძლებოდა იმგვარად ყოფილიყო გამოყენებული, რომ მომხდარიყო მსაჯულობის კანდიდატთა დისკრიმინაცია რასის, კანის ფერის, ენის, სქესის, რწმენის, მსოფლმხედველობის, პოლიტიკური შეხედულებების, რაიმე გაერთიანების წევრობის, ეთნიკური, კულტურული და სოციალური კუთვნილების, წარმოშობის, ოჯახური, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობის, საცხოვრებელი ადგილის, ჯანმრთელობის მდგომარეობის, ცხოვრების წესის, დაბადების ადგილის, ასაკის ან ნებისმიერი სხვა ნიშნის საფუძველზე.

აღნიშნული დანაწესი პრაქტიკაში არ გამოიყენებოდა, ვინაიდან ძალიან ძნელია დისკრიმინაციის ნიშნით დაუსაბუთებელი აცილების მტკიცება, ამიტომ კანონმდებელმა ეს ნაწილი საერთოდ ამოიღო, თუმცა საერთაშორისო ექსპერტები ეწინააღმდეგებოდნენ მის ამოღებას, ვინაიდან არაერთი საზღვარგარეთის ქვეყნის კანონმდებლობა ითვალისწინებს მსგავს რეგულაციას.

²⁴ იხ. გუცენკო კ., გოლოვკო ლ., ფილიმონოვი ბ., დასავლეთის სახელმწიფოთა სისხლის სამართლის პროცესი, თარგმანი, გოგშელიძე რ. (რედ.), თბ., 2007, 75.

არასამთავრობო ორგანიზაციების აზრით, დისკრიმინაციის ყველა ფორმის აკრძალვის მიზნებისათვის აუცილებელია, არსებობდეს შესაბამისი საკანონმდებლო რეგულაცია, რაც აღმოფხვრის სასამართლო სისტემაში დისკრიმინაციული მიდგომის ალბათობას... ზოგადად დისკრიმინაციის ფაქტის მტკიცების სიძნელე არ შეიძლება განაპირობებდეს კონკრეტულ სამართლებრივ საფუძველზე უარის თქმის არგუმენტს.²⁵

ამერიკაში ბრალდების მხარის მიერ მსაჯულობის კანდიდატთა სიიდან ეთნიკური ან რელიგიური უმცირესობების წარმომადგენლების დაუსაბუთებელი აცილების საკითხი ბრალდების მხარის მიერ თავისი ძალაუფლების არაკეთილსინდისიერად გამოყენების შემთხვევას ნიშნავს.²⁶

დაუსაბუთებელი აცილება ერთის მხრივ, თითქოს წარმომადგენს თვითნებობის საფრთხეს, ვინაიდან იძლევა შესაძლებლობას ყოველგვარი არგუმენტაციის გარეშე განარიდოს კანდიდატები ნაფიც მსაჯულთა შემადგენლობას – „თვალში არ მოუვიდას“ პრინციპით. მაგრამ, მეორეს მხრივ, მხარისათვის არის საშუალება პრეტენდენტის პირად ცხოვრებასთან დაკავშირებული ე.წ. დელიკატური საკითხების გახმაურების გარეშე (რაც მას მიკერძოებულ, არასასურველ კანდიდატად წარმოაჩენს), აიცილოს პირი.

მიუხედავად აღნიშნულისა, უნდა ითქვას, რომ დაუსაბუთებელი აცილებები აჭიანურებს პროცესს.

ეუთომ და ევროპის საბჭომ საქართველოს მიმართ გასცა შემდეგი რეკომენდაცია: განისაზღვროს ნაფიც მსაჯულთა დაუსაბუთებელი აცილების მიზანი და ნაფიც მსაჯულებს დაეკისროთ ვალდებულება, დაუყოვნებლივ განაცხადონ ამის თაობაზე, როდესაც აქვთ საფუძველი, იფიქრონ, რომ მათი სუბიექტური ან ობიექტური მიუკერძოებლობა საეჭვოა.²⁷

ნაფიც მსაჯულთა წევრების მიუკერძოებლობაზე შესაძლოა გავლენა მოახდინოს ერთ-ერთ მხარესთან, ან მოწმესთან ფაქტობრივმა ან შესაძლო ნაცნობობამ ან ოჯახურმა ურთიერთობამ, მათმა კუთვნილებამ ან საქმიანობამ, წარსულში სამართალწარმოებაში მონაწილეობამ, ნაფიც მსაჯულთა წევრის დამოკიდებულებამ განსასჯელის რასის ან სხვა კუთვნილების მიმართ და განსასჯელის მიმართ წინასწარ ჩამოყალიბებულმა აზრმა.²⁸

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს (შემდგომში – ევროპული სასამართლო) განმარტებით, „ზოგადად მიუკერძოებლობა განიმარტება საკმაოდ ლოგიკურადაც, ნეგატიური აზრით, როგორც წინასწარ ჩამოყალიბებული აზრის ან მიკერძოების არქონა.“²⁹

მიუკერძოებლობასთან დაკავშირებით ევროპულმა სასამართლომ საქმეში „Holm v. Sweden“ განაცხადა – „კავშირი ნაფიც მსაჯულსა და ბრალდებულს ან პროკურორს შორის შეიძლება ჩაითვალოს მიუკერძოებელი სასამართლო პროცესის შესახებ დებულებების დარღ-

²⁵ ნაფიცი მსაჯულები სისხლის სამართლის პროცესში, საქართველოს ადამიანის უფლებათა ქსელი, GNHR, თბ., 2016, 39.

²⁶ ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი (თავისებურებანი და პრობლემები), კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბ., 2017, 44.

²⁷ Joint Opinion on The Criminal Code of Georgia, OSCE/ODIHR and Council of Europe, Opinion-Nr.: CRIM – GEO/257/2014 [RJU], Warsaw/Strasbourg, 22 August 2014, §26.

²⁸ მაკბრაიდი ჯ., საქართველოში ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოების მუშაობის სრული შესაბამისობის უზრუნველყოფა ევროპულ სტანდარტებთან, თბ., 2017, 14-15, იხ. ციტირება: *Procedo Capital Corporation v. Norway*, no. 3338/05, 24/09/ 2009; *Hanif and Khan v. United Kingdom*, no. 52999/08, 20/12/2011 ; *Kristiansen v. Norway*, no. 1176/10, 17/12/2015.

²⁹ იხ. *Piersack v. Belgium*, Application no.8692/79, 1 October 1982, §30.

ვევად.³⁰ აღნიშნულ საქმეში სტრასბურგის სასამართლომ დაადგინა, რომ მოპასუხესა და ხუთ მსაჯულს შორის არსებული კავშირი ეჭვქვეშ აყენებდა მათ ობიექტურობასა და მიუკერძოებლობას, რაც, თავის მხრივ, ძირს უთხრიდა სასამართლოს დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობას. შესაბამისად, ევროპულმა სასამართლომ დაადგინა, რომ ადგილი ჰქონდა კონვენციის მე-6 (1) მუხლის დარღვევას.³¹

ნეილ ვიდმანის მოსაზრებით, „დაუსაბუთებელი აცილება კვლავაც მნიშვნელოვანი იარაღია მიუკერძოებელი ჟიურის დასაკომპლექტებლად“, თუმცა ავტორი იმავდროულად ყურადღებას ამახვილებს ვაშინგტონის კომისიის რეკომენდაციაზე, რომლის თანახმად, მაქსიმალურად უნდა შემცირდეს ამ უფლების გამოყენება.“³²

ევროპული სასამართლოც მიუთითებს დაუსაბუთებელი აცილების შეუსაბამობაზე ნაფიც მსაჯულთა შემთხვევითი შერჩევის პრინციპთან. შესაბამისად, დაუსაბუთებელი აცილების გაუქმება ხელს შეუწყობდა ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პროცესის დაჩქარებას, ნაფიც მსაჯულთა შერჩევას ზედმეტი გაჭიანურების გარეშე და შერჩევის პროცესს გახდიდა უფრო ოპტიმალურს.

“Voir Dire” – (ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პროცესი) – არის ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატებთან საუბრის”, მათი გამოკითხვის, შერჩევის და აცილების პროცესი.

ნაფიცი მსაჯულების შერჩევის სხდომაზე, პოტენციური კანდიდატების გამოკითხვისას, მხარეები ოთხი ძირითადი მიზნის მიღწევას ცდილობენ: 1. მოიპოვონ ინფორმაცია ნაფიცი მსაჯულებისაგან; 2. დაამყარონ მათთან ურთიერთგაგება; 3. გააცნონ მათ ძირითადი სამართლებრივი საკითხები; 4. დაარწმუნონ ისინი საკუთარი (პროკურორის/ადვოკატის) პოზიციიდან შეხედონ საქმეს.³³

მხარეთა „მიზანია გაიგონ თითოეული პოტენციური მსაჯულის ხასიათი და განწყობა. კანდიდატის წარსული, გამოცდილება და მოსაზრებები განსაზღვრავს მის მსოფლმხედველობას და იმას, თუ როგორ შეაფასებს იგი ამა თუ იმ მტკიცებულებას, არგუმენტს და საქმესთან დაკავშირებულ სხვა საკითხებს. კონკრეტული უნარ-ჩვევები და მიდგომები ეხმარება პროკურორს/ადვოკატს, რათა მოიპოვოს ასეთი ინფორმაცია მსაჯულობის კანდიდატებისაგან“³⁴.

მხარეთა შეკითხვები შეიძლება ეხებოდეს ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატის პიროვნებას, პიროვნულ თვისებებს, ავტორიტარიზმს, მის განათლებას, სამსახურებრივ საქმიანობას, სხვადასხვა ორგანიზაციების წევრობას, ოჯახურ მდგომარეობას, შვილებს, განსახილველ საქმესთან დაკავშირებულ ინფორმაციას³⁵, საქმეში მონაწილე პირებთან ურთიერთობას, მსოფლმხედველობას, რელიგიურ/ფილოსოფიურ შეხედულებებს, წარმოდგენებს სამართლებრივ საკითხებზე, პირდაპირ და არაპირდაპირ გამოცდილებას, ინტერესთა სფეროს-ნიგნებს, რასაც კანდიდატი კითხულობს, კინოფილმებს, რასაც კანდიდატი უყურებს. ხომ არ ფლობს კანდიდატი სპეცილურ ცოდნას გარკვეულ საკითხებზე, მაგალითად, ნარკოტიკებ-

³⁰ იხ. Holm v. Sweden, Application no.14191/88, 25 November 1993.

³¹ ნაფიცი მსაჯულები სისხლის სამართლის პროცესში, საქართველოს ადამიანის უფლებათა ქსელი, თბ., 2016, 12.

³² შეად.: ვიდმანი ნ., ჰანსი პ. ვ., ამერიკელი ნაფიცი მსაჯულები, ვერდიქტი, თბ., 2019, 120.

³³ სახელმძღვანელო სასამართლო უნარ-ჩვევებში, ამერიკის იურისტთა ასოციაცია, თბ., 2012, 58.

³⁴ იქვე, 67-68.

³⁵ ამასთან, მნიშვნელოვანია არა იმის გარკვევა-საერთოდ რამე იციან თუ არა განსახილველ საქმეზე, არამედ იმის განსაზღვრა, თუ რა იციან მოცემულ საქმეზე, რითაც მათი მიკერძოების და წინასწარ ჩამოყალიბებული აზრის არსებობის გამოვლინება მოხდება.

თან, ცეცხლსასროლ იარაღთან მიმართებით. აუცილებელია მხარეებმა გამოკითხვის დროს მიიღონ პასუხი ისეთ კითხვებზე, როგორცაა: კანდიდატი ენდობა თუ არა პოლიციას, პროკურატურას; ხომ არ ფიქრობს, რადგან ბრალდება წაუყენეს, ე.ი. ბრალდებული დამნაშავეა; როგორ აფასებს ბრალდებულის დუმილს, ხომ არ თვლის, ბრალდებული უდანაშაულო რომ იყოს, დუმილით არ ისარგებლებდა; არის თუ არა კანდიდატი კანონმორჩილი პიროვნება; ხომ არ ამყლავნებს ის მხარის მიმართ ტენდენციურობას; რა იცის საქმის შესახებ, იცნობს თუ არა დაზარალებულს, ბრალდებულს, პროცესის სხვა მონაწილეებს; ხომ არ ყოფილა ის ან მისი ოჯახის წევრი მსგავსი დანაშაულის ან სხვა დანაშაულის მსხვერპლი. ასეთი გამოცდილების მიუხედავად, შეუძლია თუ არა მიიღოს ობიექტური და სამართლიანი გადწყვეტილება და ა.შ. შეკითხვები უნდა ეხებოდეს ყველა იმ გარემოებას, რაც გავლენას ახდენს საქმის ობიექტურად და მიუკერძოებლად განხილვაზე.

მსაჯულობის კანდიდატი ვალდებულია სწორი და ამომწურავი პასუხები გასცეს მისთვის დასმულ შეკითხვებს, წარმოადგინოს სხვა აუცილებელი ინფორმაცია მისი პიროვნებისა და განსახილველი საქმის მონაწილეებთან მისი ურთიერთობის თაობაზე, აგრეთვე ყველა იმ გარემოების თაობაზე, რომელმაც შეიძლება მას ხელი შეუშალოს საქმის ობიექტურად და მიუკერძოებლად განხილვაში. ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატისთვის დასმული შეკითხვები არ უნდა ხელყოფდეს მის პერსონალურ მონაცემებს, პროფესიულ ან/და კომერციულ საიდუმლოებას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს აუცილებელია მართლმსაჯულების ინტერესებისთვის. ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატს აღნიშნული ინფორმაცია შეიძლება მოეთხოვოს მხოლოდ მხარის დასაბუთებული მოთხოვნის არსებობისას. თუ ამ ინფორმაციის გამჟღავნებამ შეიძლება გამოუსწორებელი ზიანი მიაყენოს ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატის ინტერესებს, იგი ინფორმაციას მხოლოდ უშუალოდ სხდომის თავმჯდომარეს და მხარეებს აწვდის.³⁶

შერჩევის სხდომაზე მხარეებმა ყურადღება უნდა გაამახვილონ არამხოლოდ კანდიდატების მიერ გაცემულ პასუხებზე, არამედ მათ „სხეულის ენაზეც“ – როგორ იქცევიან ისინი შეკითხვებზე პასუხის გაცემისას, რა მოძრაობებს აკეთებენ, თვალებით კონტაქტს რომელ მხარესთან ამყარებენ, ვის მიმართ ავლენენ კეთილგანწყობას და მათი სახის გამომეტყველება რამდენად იძლევა ასეთი დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას. გასათვალისწინებელია როგორც ფესტიკულაცია, ასევე საუბრის მანერა, ხმის ტემბრი, ტონი. ყველა მათგანი ერთობლიობაში იძლევა პოტენციური ნაფიცი მსაჯულების გრძნობების, განცდების გარკვევის შესაძლებლობას. ზოგადად, მიჩნეულია, რომ ადამიანთა შორის ურთიერთობის 60-65% არავერბალურ კომუნიკაციას მოიცავს. „არსებობს ორი ტიპის არავერბალური ინდიკატორი, რომლებიც ნაფიც მსაჯულთა გრძნობებზე, ანდა მათ მიერ სიმართლის თქმის თავის არიდებაზე მიუთითებს: ვიზუალური ნიშნები (რასაც ვხედავთ) და სმენითი სიგნალები (რაც გვესმის)“.³⁷ თითოეული ნიშანი შესაძლოა მიუთითებდეს კანდიდატის მღელვარებაზე ან/და ტყუილზე და გამოხატავდეს სტანდარტული/ჩვეულებრივი ქცევისგან განსხვავებულ ქცევას. ამიტომ პოტენციურ ნაფიც მსაჯულებზე მუდმივი დაკვირვებაა საჭირო როგორც სასამართლო სხდომის დარბაზში, უშუალოდ შერჩევის პროცესში, ასევე შერჩევის დაწყებამდე, სხდომის დარბაზს გარეთაც, შესვენებების დროს, დერეფანში, სასამართლოს შენობაში.

³⁶ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 223-ე მუხლის მე-4 და მე-5 ნაწილები

³⁷ იხ. სახელმძღვანელო სასამართლო უნარ-ჩვევებში, ამერიკის იურისტთა ასოციაცია, თბ., 2012, 95-98, 109.

მხარეებმა პოტენციურ ნაფიც მსაჯულებს უნდა მიაწოდონ ინფორმაცია საქმის იმ მნიშვნელოვან საკითხებზე, რაც განსაზღვრავს მათ სამართლებრივ პოზიციას. მიუხედავად იმისა, რომ სხდომის თავმჯდომარეს ევალება გამოსაყენებელი კანონის თაობაზე განმარტებების მიცემა, თუკი სამართლებრივ დებულებებზე არასწორი შეხედულება აქვთ კანდიდატებს, მხარეებმაც უნდა განმარტონ აღნიშნული სამართლებრივი პრინციპები და გაარკვიონ – გაიგეს თუ არა კანდიდატებმა სამართლებრივი დებულებების ჭეშმარიტი არსი. სწორედ ამაზეა დამოკიდებული შეძლებენ თუ არა ნაფიცი მსაჯულები პროცესზე მიღებული ინფორმაციის სწორად შეფასებას.

მთელი გამოკითხვის პროცესი არაპირდაპირ, ირიბად მიზნად ისახავს მხარისათვის სასურველი განწყობის შექმნას და გარკვეულ ზემოქმედებას ნაფიც მსაჯულთა შეხედულებებზე.

სასურველი და არასასურველი კანდიდატების დიფერენცირებაში მხარეებს აშშ-ში ეხმარებიან ექსპერტები, ფსიქოლოგები, რომლებიც აკვირდებიან პოტენციურ ნაფიც მსაჯულთა ქცევებს როგორც შეკითხვებზე პასუხის გაცემისას, ასევე შერჩევის პროცესის მთელ მანძილზე. კანდიდატთა სტანდარტული და არასტანდარტული ქცევის გამიჯვნის შედეგად ისინი რჩევას აძლევენ პროკურორს/ადვოკატს ვისზე თქვან უარი და ვინ შეარჩიონ ნაფიც მსაჯულად. ცხადია, ასეთი დახმარება გარკვეულ ფინანსებთან არის დაკავშირებული.

ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის დროს მოსამართლის როლი განსაკუთრებულია, ვინაიდან სწორედ მოსამართლე იღებს გადაწყვეტილებას ნაფიცი მსაჯულობის კანდიდატის აცილების თუ თვითაცილების თაობაზე. ვიდმანის მოსაზრებით, ამით სასამართლო ცდილობს მეტი კონტროლი დაამყაროს სასამართლო პროცესზე.³⁸ მხარეები ხშირად ცდილობენ, მსაჯულებს თავიანთი ინტერპრეტაციით მიაწოდონ კონკრეტული ინფორმაცია. ამ დროს მოსამართლე უნდა იყო გუშაგი, რომ ნაფიცი მსაჯულები არ შეცდნენ.³⁹

მოსამართლე, როგორც ნეიტრალური პირი მოწოდებულია შეირჩეს დამოუკიდებელი და მიუკერძოებელი მსაჯული. სწორედ ეს კრიტერიუმებია ამოსავალი მხარეთა შუამდგომლობების განხილვისას და აცილების გადაწყვეტილების მიღების დროს. მოსამართლეს აკისრია ობიექტური და მიუკერძოებელი მსაჯულის შერჩევის პასუხისმგებლობა. ნაფიცი მსაჯულის დამოუკიდებლობა გარანტირებულია იმით, რომ ისინი არაფრის წინაშე არ არიან ანგარიშვალდებული და სრული თავისუფლება გააჩნიათ ვერდიქტის გამოტანის დროს. ამასთან, ნაფიც მსაჯულს არ უნდა გააჩნდეს ინტერესი საქმის შედეგის მიმართ, მიუხედავად იმისა, თუ რა ფაქტორი შეიძლება ახდენდეს მასზე გავლენას (ეს იქნება ნათესაური კავშირი, მეგობრობა, სამსახურებრივი დამოკიდებულება, უბრალო ნაცნობობა და სხვ.). „პირის მიუკერძოებლობა პირდაპირ კავშირშია მის კეთილსინდისიერებასთან, რათა გამოირიცხოს მისი მოსყიდვის ალბათობა. სწორედ თითოეული ნაფიცი მსაჯულის დამოუკიდებლობა და მიუკერძოებლობა უზრუნველყოფს ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოს დამოუკიდებლობასა და მიუკერძოებლობას, რაც არის ობიექტური და სამართლიანი სასამართლოს გარანტი.“⁴⁰

საპროცესო კანონმდებლობის თანახმად, შერჩეული ნაფიცი მსაჯულებიდან 12 ინიშნება სხდომის თავმჯდომარის მიერ ძირითად შემადგენლობაში, ორი კი სათადარიგო ნაფიც

³⁸ ვიდმანი ნ., ჰანსი პ. ვ., ამერიკელი ნაფიცი მსაჯულები, ვერდიქტი, თბ., 2019, 103.

³⁹ იხ. ინტერვიუ მოსამართლე ეკა არემიდესთან, იხ. საქართველოს სასამართლოს გუშაგი, <<https://courtwatch.ge/articles/ekareshidze/>> [25.02.2023].

⁴⁰ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, ავტორთა კოლექტივი, თბ., 2015, 673.

მსაჯულად. თუმცა საქმის სირთულიდან გამომდინარე შესაძლებელია უფრო მეტი სათადარიგო მსაჯულის არჩევა.⁴¹

საპროცესო კოდექსის პირვანდელი რედაქციით, სათადარიგო ნაფიცი მსაჯული ესწრებოდა ნაფიც მსაჯულთა თათბირს. 2016 წლის ცვლილებით სათადარიგო ნაფიცი მსაჯული არ ესწრება სასამართლო თათბირს. მონაწილეობს მხოლოდ სასამართლო სხდომაზე. სასამართლოს თათბირსა და კენჭისყრაში კი მონაწილეობს მხოლოდ მაშინ, თუ შეცვალა ნაფიცი მსაჯული. ასეთ შემთხვევაში სასამართლო თათბირი თავიდან იწყება.

უნდა ითქვას, რომ ნაფიც მსაჯულთა თათბირი საკმაოდ ხანგრძლივია და დამქანცველი. ვერდიქტის გამოტანის მაქსიმალური ვადა არის 15 საათს დამატებული გონივრული ვადა. შესაბამისად, ერთის მხრივ, ცვლილებებმა სათადარიგო ნაფიცი მსაჯულები გაათავისუფლა თათბირზე ფუჭად ყოფნისგან, ვინაიდან ისინი მონაწილეობას არ იღებდნენ კენჭისყრაში, არ გამოთქვამდნენ თავიანთ მოსაზრებებს გადასაწყვეტ საკითხებზე, არ ერთვებოდნენ დისკუსიაში და ა.შ. თუმცა მეორეს მხრივ, როცა სათათბირო ოთახში სათადარიგო ნაფიცი მსაჯულით ხდება ნაფიცი მსაჯულის ჩანაცვლება, როგორც უკვე აღინიშნა, სასამართლო თათბირი თავიდან იწყება, რაც გარკვეული თვალსაზრისით პრობლემას წარმოადგენს, ვინაიდან თათბირის თავიდან დაწყება კიდევ უფრო გაააჭიანურებს ვერდიქტის გამოტანის ისედაც გახანგრძლივებულ პროცესს.

4. დასკვნა

ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო უნიკალურია, ვინაიდან საქმეს იხილავენ საზოგადოების წარმომადგენლები, უბრალო მოქალაქეები, რომლებსაც იურიდიული განათლება, უმეტესწილად, არ გააჩნიათ. არსებობს საფრთხე ბრალდებულის უფლება სამართლიან სასამართლოზე ეჭვქვეშ დადგეს, თუ შერჩეული ნაფიცი მსაჯული დაინტერესებული იქნება საქმის შედეგით. შესაბამისად, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პროცედურა, შესაბამისი რეგულაციები იყოს ზედმინევენით კონკრეტული და სრულყოფილი, რათა ნაფიც მსაჯულთა განსახილველ ყოველ საქმეზე კეთილსინდისიერი, ობიექტური და მიუკერძოებელი ნაფიცი მსაჯულები იყვნენ შერჩეულნი.

ნაშრომში გამოიკვეთა ის წინაპირობები, საკანონმდებლო ხარვეზები რომლებიც იწვევენ შერჩევის პროცესის გააჭიანურებას. გარდა ამისა, როგორც სპეციალურ ლიტერატურაშია აღნიშნული, „მხარეები შერჩევის სხდომაზე იგებენ პროცესს“, რაც გულისხმობს იმას, რომ მხარეებმა პოტენციურ ნაფიც მსაჯულებს უნდა გააცნონ საკუთარი პოზიცია, ამ პოზიციის დამადასტურებელი კანონმდებლობა და ძირითადი სამართლებრივი პრინციპები, ნაფიც მსაჯულთა კანდიდატებისგანაც მიიღონ ინფორმაცია გამოკითხვის გზით, პოზიტიურად განაწიონ კანდიდატები ბრალდების თუ დაცვის მხარის მიმართ და შეუქმნან შთაბეჭდილება, რომ მხარის პოზიცია არის სანდო, საკმარისად არგუმენტირებული, სწორი და გასაზიარებელი. მხარეთა მომზადების მაღალი დონე წარმოადგენს ნაფიც მსაჯულთა კორპუსის სწორად ფორმირების წინაპირობას. საბოლოო ჯამში კი მოსამართლეს აკისრია პასუხისმგებლობა დააკმაყოფილოს ან არ დააკმაყოფილოს კანდიდატთა დასაბუთებული თუ დაუსაბუთებელი აცილებების თაობაზე მხარეთა შუამდგომლობები და შეარჩიოს ობიექტური და მიუკერძოებელი ნაფიცი მსაჯულები.

⁴¹ იხ. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის 224-ე მუხლის 1-ლი ნაწილი.

ნაშრომში გამოთქმული რეკომენდაციები მიმართულია ნაფიც მსაჯულთა კორპუსის ფორმირების გაჭიანურების თავიდან აცილების, ნაფიც მსაჯულთა შერჩევის პროცესის სწორად წარმართვის, სამართლიანი და მიუკერძოებელი ნაფიცი მსაჯულების შერჩევის უზრუნველყოფისაკენ.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, 09/10/2009.
2. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 13 ნოემბრის გადაწყვეტილება საქმეზე N1/4/557, 571, 576, II-98.
3. გაბისონია ი., ნაფიც მსაჯულთა, მაგისტრატა და მომრიგებელი სასამართლოები, თბ., 2008, 447.
4. გუცენკო კ., გოლოვკო ლ., ფილიმონოვი ბ., დასავლეთის სახელმწიფოთა სისხლის სამართლის პროცესი, თარგმანი, გოგშელიძე რ.(რედ.), თბ., 2007, 175.
5. ვიდმანი ნ., ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო(საერთო სამართლის ქვეყნები), თბ., 2005, 33.
6. ვიდმანი ნ., ჰანსი ბ. ვ., ამერიკელი ნაფიცი მსაჯულები, ვერდიქტი, თბ., 2019, 120, 103.
7. ინტერვიუ მოსამართლე ეკა არეშიძესთან, იხ. საქართველოს სასამართლოს გუშაგი, <<https://courtwatch.ge/articles/ekareshidze/>> [25.02.2023].
8. იორჰენდი ლ., ნიქარიშვილი კ., ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, დასავლური სისტემების მიმოხილვა, თბ., 2009, 32, 34.
9. კოვალიოვი ნ., საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოსთან დაკავშირებით ცვლილებების შეტანის შესახებ კანონპროექტის ანალიზი, 2016, ნაფიცი მსაჯულები სისხლის სამართლის პროცესში, საქართველოს ადამიანის უფლებათა ქსელი, თბ., 2016, 55.
10. მაკბრაიდი ჯერემი, საქართველოში ნაფიც მსაჯულთა სასამართლოების მუშაობის სრული შესაბამისობის უზრუნველყოფა ევროპულ სტანდარტებთან, თბ., 2017, 14-15, 109.
11. ნაფიც მსაჯულთა სასამართლო, წარმოშობისა და განვითარების ისტორია, საქართველოს უზენაესი სასამართლო, თბ., 2010, <<http://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/finaljudge.pdf>> [23.01.2023].
12. ნაფიცი მსაჯულები სისხლის სამართლის პროცესში, საქართველოს ადამიანის უფლებათა ქსელი, GNHR, თბ., 2016, 12, 39.
13. ნაფიც მსაჯულთა ინსტიტუტი (თავისებურებანი და პრობლემები), კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, თბ., 2017, 44.
14. სახელმძღვანელო სასამართლო უნარ-ჩვევებში, ამერიკის იურისტთა ასოციაცია, თბ., 2012, 58, 65-66, 67-68, 95-98.
15. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, ავტორთა კოლექტივი, თბ., 2015, 673.
16. ბახმაიერ უ.ლ., დალი ბ.ლ., ტომ ჯერალდ ტ., შედარებითი ანალიზი: არაპროფესიონალ მოსამართლეთა მიერ საქმეთა განხილვის სისტემები ევროპის საბჭოს წევრ სახელმწიფოებში, თბ., 2013, 10, 60.
17. Joint Opinion on The Criminal Code of Georgia, OSCE/ODIHR and Council of Europe, Opinion-Nr.: CRIM – GEO/257/2014 [RJU], Warsaw/Strasbourg, 22 August 2014, § 26
18. Kristiansen v. Norway, no. 1176/10, 17/12/2015.
19. Hanif and Khan v. United Kingdom, no. 52999/08, 20/12/2011.
20. Procedo Capital Corporation v. Norway, no. 3338/05, 24/09/ 2009.
21. Holm v. Sweden, Application no.14191/88, 25 /11/ 1993.
22. Piersack v. Belgium, Application no.8692/79, 1/10/ 1982, §30.